

Resim 4: Martin Luther

KAYNAKÇA

- Der Grosse Brockhaus, Bd. 6. Volksbrockhaus, Wiesbaden, 1975.
- Schmidt, Josef (Hg.): Die deutsche Literatur in Text und Darstellung, Bd. III, Stuttgart 1976.
- Frenzel, Elisabeth: Stoffe der Weltliteratur, 7. Aufl., Stuttgart 1988, s. 208 (= Kröner, Bd. 300).
- Geiges, Leif: Faust's Tod in Staufen. Sage – Dokumente, 2. Erw. Aufl., Freiburg i. Br. (o. J.) = Verlag Otto Kehler KG.
- Benz, Richard: Historia von D. Johann Fausten, Stuttgart 1964 (Neudruck 1980).
- Hoffman-Krayer, E und H. Bächtold-Stäubli (Hg.): Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Berlin und Leipzig 1932 (Neuausgabe 1987).
- Dünya Edebiyatının Ölmeyen Uç Tipi: Hamlet-Donkişot-Faust J. Calvet, [Çeviren: Suut Kemal Yetkin], İstanbul 1945 (= Remzi Kitabevi, Kültür Serisi: 10).
- [Johann Wolfgang von] Goethe: Faust. Çev. Recai Bilgin, İstanbul 1966 (= Remzi Kitabevi, Dünya Muharirlerinden Piyeler Serisi: 11)
- van Rinsum, Annemarie und Wolfgang: Lexikon Literarischer Gestalten. Deutschsprachige Literatur, Stuttgart 1988, s. 130 vd. (Kröners Taschenbuchausgabe, Bd. 420)
- Online metin için bkz.: http://www.fh-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/16Jh/Faustus/fau_dfo.htm

HAVADA BULUT YOK TÜRKÜSÜ ÜZERİNE ÜÇ SAPTAMA

Songül Karahasanoğlu Ata*

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu aldığı son bir kararla *Havada Bulut Yok* adlı türkünün sözlerini kaynağı belli olmayan bir şekilde değiştirmiştir. Genel olarak sözlerini değiştirmenin yanı sıra nakarat bölümündeki *Muş'u* çıkartarak *Huş'* olarak yazmıştır. Üstelik değiştirilen nota sanki *Duriye Keskin'* den ve *Muş'* ilinden derlenmiş gibi göstererek aynı ezgi, aynı repertuar numarası (No: 341), aynı inceleme tarihini kullanmış ve derleyen kişi de Muzaffer Sarısözen olarak yeniden nota basımını yapmıştır.

Oysa ki *Havada Bulut Yok* adlı türkü ilk olarak 1944 yılında Ankara Devlet Konservatuarı adına Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken ve Rıza Yetişen tarafından oluşturulmuş derleme ekibi tarafından *Duriye Keskin'* adlı mahalli sanatçıdan derlenmiştir. Daha sonraları bu derlemenin bazı türkülerini notaya alınarak TRT tarafından yayınlanmıştır. Ezgiler o zamanki koşullara göre balmumu plaklara kaydedilmiştir. Nida Tüfekçi TRT'de çalıştığı dönemde, 1972-76 yılları arasında 22, Yücel Paşmakçı da 1976-79 yılları arasında 47 merkeze ait ezgileri balmumu plaklardan, makara bantlara kaydet-

* ITÜ Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Sanatçı Öğretim Görevlisi.

1 TRT değiştirdiği sözlerin altına şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Huş; Yemen'in başkenti Sana ile Taiz kentleri arasında bulunan bir Türk Kalesinin ismi" dir.

2 *Duriye Keskin*(1322-12.4.1776) Baba adı Mahmut Çavuş, anne adı Gülhanım'dır. Her yerde soyadı Keskin olarak bilinmekle birlikte nüfus kütüğünde Sakman olarak değiştirilmiştir. Bu bilgiye yeğenleri bulunarak ulaşılmıştır. Keskin, aslen Muşlu ve bu ilde yaşamış, hayatını müziyenlikle, düğünlerde def çalıp söyleyerek idame ettirmiş bir yöre sanatçısıdır. Lakabı *Defçi Daza* olarak bilinir. 1915 yılındaki Rus işgali döneminde Muş'un kadın ve çocukları ile birlikte Diyarbakır iline göçmüş, orada erkek gysileri gıyrek düğün müziyenliğine devam etmiş, kardeşlerinin bakımını üstlenmiş, işgalin bittiği 1917 yılından sonra Muş'a geri dönmüş, hiç evlenmemiş ve ölene değin bu ilde yaşamıştır. (Türker, Görüşme 1997)

3 1944 Muş Derleme Fişleri 59 sayfadır. Bunların 53 ü türküdür. İki bant olarak arşivlenmiştir. Sarısözen bu türkülerin yedi tanesini notaya almıştır

miştir. Bu bant kayıtlarının bir kopyası TRT de kalmış, bir diğer kopyası da Ankara Devlet Konservatuarı arşivine makara bandı halinde verilmiştir(Paşmakçı, Görüşme 1998⁵).

TRT halka mal olmuş ve Türkiye'de Halk Müziği'ne büyük hizmetlerde bulunmuş saygın bir kurumdur ve faaliyetleri ile toplumu doğrudan etkileyebilecek bir konumdadır. Bir süredir tartışılmakta olan bu konuya araştırmadan, uydurma ve aceleci bir yaklaşım göstermesi insanları oldukça şaşırtmıştır. TRT nin belli bir misyonu vardır ve buna göre hareket etmelidir. Ondan beklenen ismine ve geleneğine yakışır bir şekilde konuyu yeniden değerlendiren, edebiyat bilimcilere, müzik bilimcilere, dil bilimcilere danışması ve köklü bir çalışma yapmasıdır.

Konuya bir diğer yönden baktığımızda, Anadolu'nun hemen her yerinde, *Muşta, Erzurumda, Elazığda, Sivasta, Malatyada, Kastamonuda*, daha pek çok ilimizde hatta *Balkanlarda* Yemen üzerine yakılmış birçok türkü çeşitlemelerini görürüz. Bunların bazıları uzun hava bazıları kırık hava şeklindedir. Özellikle *Elazığdaki* çeşitleme ile bu türkü arasındaki benzerlik çoktur. Çünkü Türk tarihinde Yemen oldukça önemli bir yer arz etmiştir. XII. yy. dan XX. yy. başlarına değin, Yemen üzerinde Türklerin hakimiyeti geçerli olmuştur. Ancak bu süreç bazen durulsa bile isyanlarla ya da savaşlarla dolu olarak yaşanmıştır. Yemen üzerinde yüzyıllarca süren hakimiyet ve savaşlar sırasında Osmanlı, sürekli bu topraklara asker yollamak zorunda kalmıştır. Özellikle Osmanlı devletinin son elli yılında süren şiddetli çarpışmalar buraya giden askerleri ve ardındaki aileleri acılar içinde bırakmıştır. Çünkü Yemen'e gidenlerin büyük çoğunluğu bir daha geri dönmemiştir. İşte bu nedenledir ki çocuğu, kocası geri gelmeyen kadınlar Yemen üzerine türküler söylemiş, acılarını anlatmışlardır. *Muş* ilinden derlenmiş *Havada Bulut Yok* adlı türkü de bunlardan biridir. Bu türkü insanlarımız tarafından çok sevilmiştir. Tıpkı *Çanakkale Ölümlerinde Vurdular Beni* türküsü gibi, *Yemen Türküleri* de ortak acıların türküsüdür.

İşte Yemen üzerine söylenmiş ve *Muş* ilinden derlenmiş olan *Havada Bulut Yok* adlı türkünün 1944 yılı derleme fişlerinde yazılı olan sözleri;⁶

-1-

5 Bu derlemelerin bir nüshası TRT de vardır. Ankara Devlet Konservatuarı'nda da diğer nüshası bulunmaktadır. Konservatuarda gördüğümüz kadarı ile bazı kayıtlar bozulmuştur. *Muş* ile ilgili müzik kayıtlarının birçoğu çok kötü durumda olmasına rağmen yine de kaydedilebilmiştir. Kültürel mirasımız olarak çok önemli olan bu derleme kayıtlarının çağdaş koşullarda yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini bir kez anımsatmakta yarar olduğu düşüncesindeyiz.

6 Sözler TRT nin yayınlanmış olduğu ilk notasyndaki sözlerden biraz farklıdır.

Havada bulut yok bu ne dumandır,
Mehlede⁷ ölüm yok bu ne şivan⁸ dır,
Şu yemen elleri neden yamandır,

Anom yemendir, gülü çemen⁹ dir,
Giden gelmiyor acep nedendir.

-2-

Kışlanın önünde bir sürü kazlar,
Ayağım yalnayak yüreğim sızlar,
Yemen'e gidene ağılıyor kızlar,

Burası Muştur, havası hoştur,
Giden gelmiyor acep ne iştir.

-3-

Kışlanın önünde redif¹⁰ sesi var,
Açın bakın çantasında nesi var,
Bir çift kundurayla birde mesi¹¹ var,

Burası Muştur, havası hoştur,
Giden gelmiyor acep ne iştir.

Yoruma bile gerek bırakmadan, türkünün sözlerini dikkatli bir şekilde okursak, Anadolu toprakları üzerinde bir yerlerde söylendiğini anlayabiliriz. Bu sözlerin "*hüküm sürülmeye çalışılan bir toprakta*" yakılması mümkün değildir. Havada bulut olmamasına rağmen dumandan, sıkıntidan, üzüntüden, mutsuzluktan, mahallede ismi belli bir ölü olmamasına rağmen ağlayan, bağırın, ağıt yakan insanlardan, gülü bile olmayan "*gülünün çimen olduğu*" yerden, Yemen'e gidenlere kızların ağlamasından, *Muş'un* havası hoş olan bir yer olmasına rağmen gidenlerin geri gelmemesinden, kışlanın önünde redif sesinin varlığından, yani yedeğe alınan erlerin dahi çağırıldığından...vb. söz ediliyor. Türküyü söyleyen cevabını da bulamıyor ve ardından Yemen illerinin neden yaman olduğunu soruyor.

Ayrıca bu türkünün sözleri arasında rastladığımız birkaç kelime dahi Anadolu topraklarında yakıldığını ispatlamak için yeterli olacaktır. Şöyle ki,

7 mahalle

8 ölüsü olan evdeki ağılamalar, yaygara, gürültü

9 çimen

10 Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe alınan er (Türkçe Sözlük, 1218).

11 ayağa giyilen deriden çorap

Sivan, Doğu Anadolu da kullanılan bir kelimedir. Bir diğer kelime ise *redif* tir. "Kışlanın önünde redif sesi var" derken yedek askerlerin bile savaşa çağrıldığından söz ediliyor. Topraklarında savaşmaya giden Yemenden nasıl olur da yedek asker toplanabilir ki?

1968 yılında Nuri Yaman'ın, 1944 de derleme yapılan aynı kaynak kişi olan Duriye Keskin'den yaptığı bir diğer derlemede¹² ise bu türkünün diğer sözleri savımızı iyice kuvvetlendirmektedir;

Havada bulut yok bu ne dumandır,
Mehlede ölüm yok bu ne şivandır,
Şu yemen elleri neden yamandır,

Ano Yemen'dir gülü çemendir,
Giden gelmiyor acep nedendir. (Nakarat)
Burası Muş'tur yolu yokuştur,
Giden gelmiyor acep ne iştir.

Mongok¹³ 'un suları ovaya akar,
Ağam asger olmuş yüreğim yakar,
Gözlerim kan çanak ağama bakar.
Nakarat

Gider isem ağam sana köleyim,
Çemal¹⁴ in bir gülsün bende geleyim,
Yemen çöllerinde senle öleyim.

Nakarat

Şafağın atmış terkisin bağlar,
Yavuklun oturmuş için kan ağlar,
Hasretin dayanmaz bostanlar bağlar.

Nakarat

Saçının telini edem hedayet¹⁵,
Günahım yoktur ki dilem nedamet,
Muş'tan başka yağm¹⁶ burda velayet.¹⁷

Nakarat

¹² Bu derlemeyi 1968 yılında kaymakam adayı iken Vali görevlendirmesi ile yapmıştır.
¹³ merkeze iki kilometre uzaklıkta bulunan soğuk suyu ile tanınmış köy
¹⁴ yüz

¹⁵ hediye
¹⁶ yok mu
¹⁷ vilayet

Kışlanın önünde çalınır sazlar,
Gözlerim ağlıyor yüreğim sızlar,
Yemen'e gidene ağlıyor kızlar.

Nakarat

Tez gel ağam tez gel eğlenmeyesin,
İngiliz hayındır güvenmiyesin,
Arap dilber çohdur evlenmiyesin.

Nakarat

Karasu¹⁸ uzanır sıra söğütler,
Yüzbaşım oturmuş asger öğütler,
Yemen'e gidiyor baba yiğitler.

Nakarat

Kışlanın önünde redif sesi var,
Açın çantasına bakın nesi var,
Bir çift potin¹⁹ ile bir de fesi var.

Nakarat

Tüfekler çatıldı kaşlar çatıldı,
Ağam mavzer ile öge²⁰ atıldı,
Al kanlar ile kuma yatıldı.

Nakarat

Tez gel ağam tez gel dayanamiram,
Uygu gaflet basmış uyanamiram,
Ağam öldüğüne inanamiram .

1944 yılı bantlarını bir kez daha incelemeye aldığımızda, TRT notaları ile bu derlemenin müzikleri arasında nakarat bölümünde notaya alınmış hali arasında farklılıklar vardır. Bunun nedenini tam olarak saptayamadık. Ancak derleme fişinin üst tarafında Muzaffer Sarısözen'in özel bir notu var "Sesi kesildi şu noktalara dikkat" diyerek notalar vermektedir. O günün koşullarında çok

¹⁸ Muş ovasının ortasından geçen ve Fırat nehrini besleyen önemli kollarından biri
¹⁹ deriden yapılmış boğazlı ayakkabı
²⁰ öne

az malzeme ile derleme yapıldığı için Sarisözen, kaynak kişilere kayıtları yapmadan önce bir kez okutur ve kaydı daha sonra yapar idi. Bundan dolayı daha önceden duyduğu doğrultuda not almış ve bu not doğrultusunda notasını yazmış olabilir. Ya da o zamanın koşullarında balmumu plaklardan belki de bir kez dinlenerek notaya alındığı için gözden kaçan bazı sesler olabileceği düşüncesi ile biz 1944 derlemelerini yeniden notaya alarak sunuyoruz;

KAYNAKLAR

KARAHASANOĞLU ATA, Songül, Muş İli Halk Müziği Derlemesinin Öyküsü II. Müzikoloji Sempozyumu(Basılmamış Bildiri) İzmir, 2000
Meydan Larousse-20. İstanbul:Sabah Yayınları
UZUNÇARŞILI, İ.H.,Osmanlı Tarihi, TTK Yayınları.
PAŞMAKÇI, Yücel, İstanbul, 1998'de İstanbul'da yapılan görüşme.
ŞENEL, Süleyman; Cumhuriyet Döneminde Halk Müziği Araştırmaları, Folklor Edebiyat Dergisi, Sayı 17, Ankara, 1998.
Türkçe Sözlük-2 1988. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları

KAYNAK KİŞİLER

Saffet TÜRKER; 1944 Muş doğumlu, Emekli Muhasebeci. Kendisinden çok sayıda Muş türküsü derlemiş bulunmaktayız. (1997 de yapılan görüşme).
Nuri YAMAN; 1944 Muş ili Malazgirt ilçesi doğumlu. Halen İçişleri Bakanlığı, Mülkiye Başmüfettişi. (2000 de yapılan görüşme).

EKLER:

1944 yılı derleme fişi
TRT Notası 1
TRT notası 2
Türkünün yeni notaya alınmış hali.

T. C.

MAARİF VEKILLİĞİ

Devlet Konservatörlü Folklor Anşırı

Sayı:

DERLEME FİŞİ

Söylenin adı ve yaşı: *Dünye Kerkiz 43*Mesleği: *İşçi*Memleketi: vilayeti *Muş* kazası *1* köyü *1*Kinden, ne zaman, nerede öğrendiği: *Erkeklerden (Pek. or. k. öğilimite) 1945-1946*Çalışan adı ve yaşı: *1945-1946*Mesleği: *1945-1946*Memleketi: vilayeti *1945-1946* kazası *1945-1946* köyü *1945-1946*Kinden, ne zaman, nerede öğrendiği: *1945-1946*Parçanın adı: *Yemen Türküsü*Alındığı yer ve tarihi: *11-8-1944 Muş*Plak numarası: *50 1290*Plakdaki yeri: *(66) B:3*Parçanın kimler tarafından alındığı: *H.B. H.S. R.Y.*

PARÇANIN METNİ	DÜŞÜNCELER
<i>Havada bulut yok bu ne demeler Mehlede ölüm yok bu ne demeler Bu Yemen elleri neden yemeler "Benim baba yemeler gülden geline giden gelmiyor Bacem demeler Gırlanın önünde bir sürü kayalar Ayagın yalıyakt yüğün sırtlar Yemene gidene ağlıyor gırlar Buzası Muştur Havası ködür Giden gelmiyor Bacem ne işi</i>	<i>Bir çift kandanıyla birdim me Aein baki gantasında meci var Kislanın önünde Redif sesi var Buzası Muştur</i>

191
191
191

DATE
W.S.
NAME
CLASS
 size: 10

HAVADA BULUT YOK BU NE DUYULANDIR

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

DATE: 3/1/80

YENİ YIL
 (Piano)
 LUT YOK DÜ MÂN DİR MÂN DE Ö
 N'İN SE Sİ YAR VA RIN BA RIN
 ÇA U N'İR SA? LAR A YA ÇA YAL
 LÜM YOK Şİ YAN DİR ŞU YE MÂN EL
 ÇAN TA NE Sİ VAR BİR ÇİFT PA BU
 NA YAK ÇAM SIZ LAR YE ME NE GÜ
 LE Rİ YA MÂN DİR A MO YE MÂN
 Çİ LE FE Sİ VAR BU RA Sİ MUŞ
 DE KIZ YOR KIZ LAR BU RA Sİ MUŞ
 GÜ LÜ ÇE MÂN DİR GÜ DEN GEL Mİ
 TUR YO LU YOR KUZ TUR Gİ DEN GEL Mİ
 TUR YO LU YOR KUZ TUR Gİ DEN GEL Mİ
 HAYCA BLUT YOK BUNE D MANDIR
 MANDIR OLUM YOK BUNE SYNDIR
 ŞU YEMEN BİLME DE YALINDIR
 ANO YEMENİN GÜLÜ ÇEMENDİR

\$^1\$MAN : Fange, fangen
RECH : Rech, belästigen
HUS : Verursachen Schaden
buhlen bei Tisch, kribbeln

YRT MÜLİK DAİRESİ YATIRILARI
341-2/6/1973

YÖRESİ
MUŞ

KIMCEN ALINDIGI
DÜRIYE KESKIN

SÜRE:

HAVADA BULUT YOK

DERLEYEN
M. SARISOZEN
DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARI SÖZEN

1- HA VA DA BU LUT YOK
2- ŞU DA GI NAR DİN DA
3- KİŞ LA Nİ NO NÜN DE

LÜM YOK
ÇAN TA
NA YAK

DIR MEH LE DE Ö
VAR YA RIN BA KIN
LAR A YA GİM YAL

BUNE DÜ MÂN
RE DİF SE Sİ
ÇA LI NİRSÂZ

Şİ YANİ
NE Sİ
GİM SİZ

BUNE Sİ YANİ
SİNDİR
YÜ Rİ GİM SİZ

DIR SÜ YE ME NEL LE Rİ
VAR DİR ÇİFT PA BU CJ
LAR YE ME NE Gİ DE ME

NE DE YA MÂN
BİR DE FEE Sİ
AG LI YOR KİZ

DI Rİ A NOM YE MEN
VA Rİ BU RA Sİ MAŞ
LA Rİ " " " "

DIR
TÜ RÜ YO LU
" " " "

DIR
DEN
" "

YÖRÜ A CEP NE DEN
YÖRÜ A CEP ME İŞ

Dİ Kİ Gİ DEN GEL Mİ
TUKU Gİ DEN DEL Mİ

(1)
Havada bulut yok
Mehlede ölüm yok
Şu yemen elieri n

(Beğzanlı)

(Bağlanılı)
Burası muştur yolu yokuşt ır
Giden qelmıyor acep ne işt .

(3)

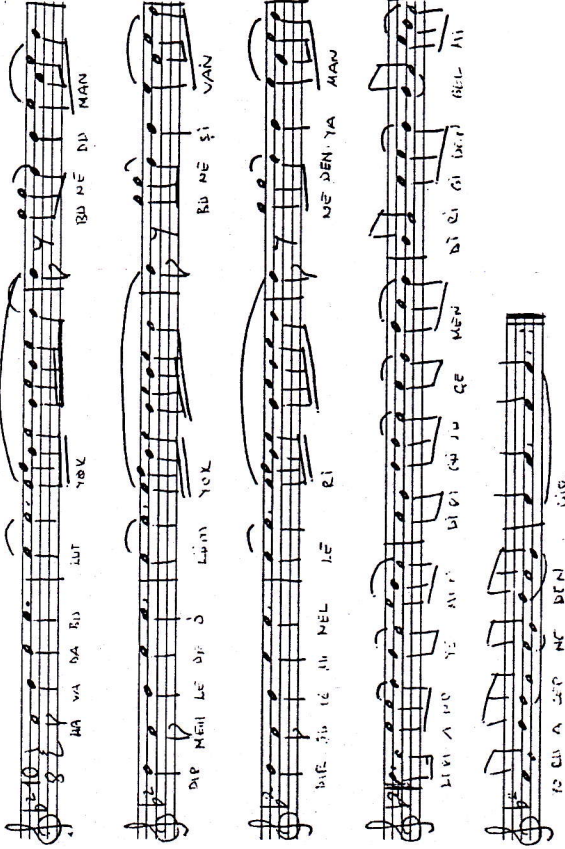
(Bağlanız)
Burası muştur yolu yoktur
Giden gelmiyor acep ne iştir

BİR TÜRKÜNÜN KİMLİĞİ

Saim Açıkgöz*

Yöresi
Muş
Kimden Alındığı
Duriye Keskin

HAYADA BULUT YOK

-1-

Havada bulut yok bu ne dumanlıdır,
Mehlede¹ ölüm yok bu ne şivan² dir,
Şu yemen elleri neden yamanır

Anom yemendir, gülü çemen³ dir,
Giden gelmiyor acep nedendir.

-3-

Kışların önünde redif⁴ sesi var,
Açın bakın çaniasında nesi var,
Bir çift kundurayla birde mesi⁵ var,

Burası Muştur .havası hoştur
Giden gelmiyor acep ne iştir.

1. mahalle

2. Olusu olan evdeki ağlamlar, yeygare, gürültü

3. çimen

4. Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe alınan er

5. ayağa giyilen derinden çorap

SAÇLI EFE, Manisa türküsüdür. Aslında SAÇLI EFE diye bilinen bir değil, iki türkü vardır. İki türkü de MANİSA TÜRKÜLERİ adlı kitapta yer almaktadır. Bu türkülerden ilki şöyledir:

SAÇLI EFE

Çiftliğin önünden gelsin geçsin
Kurulu olsun masalar rakı bira içilsin
Eyyahlar olsun kadehler dolsun
Saçlı Mustafa'm sağolsun

Çiftliğin odasında düşün kuruldu

Saçlı Mustafa'm sol bacağından vuruldu
Eyyahlar olsun kadehler dolsun
Saçlı Mustafa'm sağolsun

Çiftliğin odasında kuzu kebabı

Saçlı Mustafa'm YUNANLARIN erbabı
Eyyahlar olsun kadehler dolsun
Saçlı Mustafa'm sağolsun

Uzun olur BOZKIRIN yolları

Kardan beyaz Mustafa'nın kolları
Eyyahlar olsun kadehler dolsun
Saçlı Mustafa'm sağolsun

(Manisa Türküleri, s.210)

Bu türkü için, Hamit Zübeyir Koşay'dan alındığı dipnotu(22) düşülmüştür. Dipnot "Prof.Dr.H. Zübeyir Koşay,Etnografya Folklor Dil Tarih Ko.Makaleler, Ank.,1974, 76" biçimindedir.Hamit Zübeyir Koşay(1897-1984) müzecilik, dil, tarih,

* Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi.

1 MANİSA TÜRKÜLERİ, Haz.Hüseyin Akgül, Manisa Ticaret ve Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Yayını. Emek Matbaacılık San. ve Tic.Ltd. Şti. Manisa, Haziran-1998.

ISSN 1300 - 74911

folklor/edebiyat

halkbilim • etnoloji • antropoloji • tarih • edebiyat

2002/1

ALEVİLİK
ÖZEL SAYISI - I

Fotoğraflar: Ayhan Aydın

29

Genel, Kuram ve
Tartışmalar